

SÓLLER I EL CINEMATÒGRAF

Cristòfol-Miquel Sbert

RESUM

Es fa un repàs al que ha estat el cinema durant el passat segle a la Vall. Començant pel preludi del cinematògraf, els estereoscopis dels quals hi ha constància del pas per la ciutat, continuant amb la primera sessió de cinema ambulant, els primers rudimentaris cinemes i la relació de l'Església amb el setè art. També es parla del comportament del públic, de les crítiques a la premsa, de l'acompanyament musical del cinema silent i d'algunes de les filmacions recuperades relacionades amb la ciutat.

Ja en els anys trenta, es deté en la importància d'un actor de caràcter francès, fill de sollerics, subratlla l'establiment dels grans cinemes coincidint amb l'arribada del cinema sonor i la proliferació dels cinemes d'estiu, fins arribar al tancament del darrer cinema el 1996.

Recorda la importància de l'empresa sollerica Marquès d'exhibició cinematogràfica, que s'encarregava també de locals fora de Sóller.

Es fa referència a la importància del cineclub de data tan pionera com 1954, al cinema amateur i als seus festivals on es palesa la profunditat de l'interès del sollerics pel cinema.

Els sollerics han estat segurament uns dels mallorquins que més interès han mostrat pel cinema, i no sols com a mers espectadors. Això podria ser degut a dos fets, primer, al bon nivell cultural de la ciutat i segon, al fet que la seva situació geogràfica no convidava a sortir de la ciutat per qualsevol lleugeresa. Sóller, cal dir-ho, aleshores era vista –acudint a una imatge cinematogràfica– com una moderna Shangri-La¹, l'aïllada vall de la perenne verdor.

---

¹ *Horitzons perduts*, (EUA, F. Capra, 1937).

Ja l'interès de la ciutat per l'espectacle ve d'abans. Per exemple, al llunyà any 1898 ja hi havia tres teatres. A més del que tenia capacitat per a 350 espectadors, l'*Artesana* sollerense i el teatret del Bon Retir.

Hi ha constància que els estereoscopis i les llanternes màgiques –que per un forat exhibien vistes fixes, i que es consideren un antecedent directe del cinema– arribaren al poble de mans d'exhibidors ambulants que els mostraven als cafès, a les societats o a les entrades de cases grans com Can Pollencí, Can Agustí, o Can Guia.²

L'ARRIBADA I ELS PRIMERS CINEMES

El 13 d'octubre de 1897 arriba el cinema a aquesta ciutat, a La *Defensora* sollerense i La *Almudaina* remarca, que és un espectacle nou al poble: “*El Sr. Escrici –recentment arribat amb una porció d'aparells anglesos i americans– oferirà dues exhibicions del cinematògraf. Per medi d'aquest meravellós invent fi de segle es presenten multitud d'escenes plenes de vida i moviment, diu, entre les quals es veu l'arribada d'un tren.*”

Sembla, però, que el públic no en quedà totalment satisfet. Tot i que les figures animades agradaren, el conjunt no va acabar de satisfer, ja que s'hi intercalaren figures còmiques de bastant mal gust.³ Aleshores el cinema era conegut popularment com “ses vistes” o “es matograco”.

L'any 1903 s'instal·là el primer cinematògraf, a Can Domingo, al teatret de Can Rullan, al carrer del Cementeri. Allà es mostraven pel·liculetes curtes de pocs minuts, d'una sola escena que es veien bastant fosques, amb una maquina manual. També hi va haver un cinema d'aquests al carrer Real.

Passat l'efecte de la novetat del cinema, reiteratiu i poca solta, molts cinemes deixaren de funcionar. La gent preferia les varietats en viu i l'any següent la maquina passà a La *Defensora* sollerense. Però el primer vertader animador del cinema a Sóller va ser un foraster, Manuel Soriano, un mecànic electricista que havia vingut per muntar la central de sa Costera i que coneixia millor aquest negoci. Llogà el local, i el cinema començà a anar millor. A més, l'espectacle anava millorant. Ja es mostraven històries més llargues i compli-

² MARQUÉS OLIVER, Joan, *Origen y desarrollo del cine en Sóller, Sóller*, 75 aniversari de la seva fundació.

³ La *Almudaina*, 24 de novembre de 1897.

cares, ja que la imatge no tremolava i no marejava. A més, des del febrer de 1908, a Sóller, ja es gaudia de l'electricitat, que era molt millor que la dinamo de la serradora de Can Liberal o el motor de gas pobre de La Defensora.

El segon cinematògraf s'instal·là, el 1908, a la Congregació Mariana, al Foment catòlic, al carrer de la Victòria, i se l'anomenà *Cinema Patrio*. L'any següent, quan la congregació passà a l'edifici nou, just enfront, també s'hi traslladà el cinema, que passà a tenir capacitat per a 443 persones. El cinema, com corresponia a les entitats que cercaven quelcom més que el negoci, era molt barat: 10 cèntims de pesseta.

També aquest temps hi va haver un tercer cinema regentat per uns joves amics de la bulla, el saló Variedades (1908) del carrer de la Creu, on abans hi havia hagut la fàbrica de teixits de Can Baltasar. Després, també hi muntaren un escenari i començaren a dur-hi espectacles de varietats. De bell antuvi, la cosa anà bé, el públic volia picardia i alegria de viure. Es feien sessions combinades de cinema i espectacle en viu, que era el plat fort, el *clow* de la sessió. Començaren a fer-hi balls de Carnaval però s'atreviren a organitzar-ne fins i tot durant la Quaresma, els anomenats balls *de piñata*. Aquell agosarament no va agradar a aquella gent tan primmirada que, ofesa, deixà d'anar-hi i hagueren de tancar.

EL TARANNÀ DEL PÚBLIC

Amb els locals plens, la gent aviat es posava nerviosa. Emparant-se en la llibertat de premsa de l'època, inaugurada en el temps d'Isabel II i que acabà el 1936, podem saber d'alguns fets que es donaren als cinemes sollerics:

*Avalot en el cinematògraf de Sóller a causa d'haver col·locat a l'amfiteatre alguns espectadors drets que no deixaven als de darrera veure la funció. N'hi va haver que traqueren les seves navalles.*⁴

Molta gent no comprenia com Església i cinema podien anar plegats, com l'església podia servir-se del cine tot i criticar-lo amb tanta vehemència: *"A Sóller al cinema del Foment catòlic, fan funció de franc, sense paga entrada, i regalen butaques i altres. Mostren s'oreya de fa temps."*⁵

⁴ *La Almudaina*, 8 de novembre de 1908.

⁵ *Es Gallet*, maig de 1916.

ALGUNES FILMACIONS LOCALS

Quan aparèixer a la pantalla es considerava poc menys que gloriós, va ser molt celebrada la filmació del documental *De Palma al Port de Sóller* (1913) que inclou la inauguració del tramvia del port, filmació del pioner del cinema balear, el prestigiós fotògraf Josep Truiol i de la qual es conserva còpia. Durant la Gran Guerra del 14, les preferències ideològiques de la vall eren ben clares, a les pantalles locals es pogueren veure tot un seguit de pel·lícules de propaganda política a més de les convencionals, totes de factura francesa.

De la febre de filmacions amateurs i promocionals que es prodigaren durant els anys vint, la Companyia del Tren de Sóller solia guardar una còpia de la del català Antoni Pruneda: *Mallorca la isla de la calma* (1927).

L'ACOMPANYAMENT MUSICAL

L'any 1913 contractaren el sextet del senyor Segura, però, com per tot, només actuava els dies de festa. La funció de l'acompanyament instrumental –fonògraf, agrupació musical piano i/o violí– era no sols d'acompanyament de les imatges mudes, sinó també per entretenir i divertir la parròquia durant el descans o les inevitables panes del projector o de l'electricitat. Llavors, el públic, acompanyat del piano, cantussejava melodietes del tipus:

No me mates con tomates,
deixa'm viure un poc més,
que ara vénen ses cireres
i jo tenc dos cirerers.

Ton pare no té nas
ta mare és xata
i es teu germà petit
té es nas de rata.

L'any 1922 La Defensora anunciava ostentósament que: “*a partir d'ara les sessions de cinema i varietats seràn amenitzades per una nodrida orquestra*”⁶ que resultà ser nogensmenys que el Trio Alhambra format per guitarra, bandúrria i mandolina, mentre que el Victòria alegrava la concurrència amb el concertista de guitarra Bartomeu Calatayud.

L'EMPRESA MARQUÉS

La primera empresa mallorquina dedicada a dur una cadena de cinemes, fou la sollerica Marqués, que incloïa els d'Andratx, els Victoria de Bunyola, Campanet i Valldemossa, el Modern d'Inca, el de Marratxí, La Defensora i L'Assistència Palmesana, apareix al voltant de 1917. L'any 1960 s'encarregava dels tres locals sollerics: La Defensora, Alcázar i Fantasio a més del Capitol de Palma i els dos cinemes d'Alaró.

El cinema seguia essent el blanc dels dards populars: “*Sollerichs empresaris de s'Assistenci Palmesana si no posau sordina a n'es motor, mos veurem precisats a protestar o a demanar entrada de cà a n'es cine. Tractant-se d'un divertiment, o que l'instal·lin amb les degudes condicions o que el llevin.*”⁷

LA CÒMICA

El públic tenia una especial preferència per la pel·liculeta curta i còmica que solia projectar-se al final de la sessió, després d'un drama de gran sofriment. Eren interpretades per actors nord-americans tan populars com de nom impronunciable, llavors se'ls posava un malnom casolà com *Charlot*, *Jaimito*, *Tripitas*, *Posturitas*, *Pamplinas*, *el gras i el magre o Fatty (Grassó)*.

“En lloc de donar sa còmica anunciada a La Defensora, en donaren una altra. Es public demanava sa còmica a forsa de crits y renou: Fuera!!, siulos, es dobbés!!, es dobbés!!. Alló era una plaça de toros. Comparegueren ets empresaris. En Biel Botana s'en volia menja mitja dotzena d'homos, pero en Teodoro li deya imitant en Tenorio: Comendador que me pierdes.

⁶ *El Día*, 14 de març de 1922.

⁷ *Foch y Fum*, 21 de març de 1919.

–Recoranta carretades de butzes de xot, digué una bugadera que feya flammades, 40 centims en es publich per veura cine y encara hem d'armar la de Dios es Cristo perque donin lo que diu es programa.

A la fi se veren obligats a projectar sa cómica. Llavor després de haver acabat un renou, en començà s'altra. No hey havia es pianista y ... la gorda.

Ets empresaris per quedá be, invitaren a tot es publich a seure a butaques. Després d'haver c... Volian tapar sa m... Tot aixó es conseqüenci de tenir aquets empresaris arrendats es dos teatros.”⁸

Qualsevol cosa era objecte de crítica: “A Sóller quant ets empresaris tenien es Victoria que les feya sa competenci, venien companies dramátiques, cantants, ball i per final tenien un trenvia a disposició del públich perque sa gent no s'en anàs a dormí a potó. Canvia sa direcció, s'han fet seus es dos teatros y han armat un camión a sa sortida d'es teatro per embarcà sa gent, com si la duguessin an es matadero”.⁹

UN ACTOR ORIÜND DE LA VALL

També Sóller va donar un actor a França, Pierre Alcover, es a dir Pere Antoni Alcover (1893-1957), que va ser metge i actor, fill d'emigrants a Liege (Bèlgica), actuà amb la Comèdia Francesa, interpretant Molière, Corneille i Racine. Es casà amb Colonna Romano, propietària del Casino de París i del teatre de París, un quadre de la qual, pintat per Renoir, es guarda al Louvre. Va tenir el paper principal de la superproducció avantguardista francesa, amb cinc mil extres, *L'argent*, (*Els doblers*) (M. L'Herbier, 1928) amb Birigitte Helm, la protagonista de *Metròpolis* (Alem. F. Lang, 1926), la bellesa de llavors. Alcover, però, era un home gruixut, musculós, dur, l'antítesi d'un galant convencional. Va apadrinar la carrera de la gran actriu espanyola a França, María Casares.¹⁰

⁸ *Es Gallet*, 7 d'abril de 1923.

⁹ *Es Gallet*, juny de 1923.

¹⁰ *Baleares*, 6 de juliol de 1969.

POPULARITAT DEL CINEMA

El cinema es va convertir, a causa de la seva barator i varietat, en el divertiment de la majoria. Ben aviat va formar part del llenguatge popular. Aleshores ja el cinema s'havia convertit en el paradigma de l'excel·lència. Es deia que una casa, un cotxe, una cuina o fins i tot un bes eren de cine quan eren del millor. Quan es feia referència a un cotxe no era una *rubia*¹¹ qualsevol, sinó un *haiga* i un bes, apassionat, evidentment. Quan es parlava d'artistes, no era de pintors, músics o escultors, els artistes per excel·lència eren els actors de cinema.

Si es volia convertir les expressions del llenguatge en col·loquials s'empraven símls del cinema, un home gros i primari era un Tarzan; un bon ballador, un Fred Astaire; una nina rossa amb rissos, una Shirley Temple; Maria Montez equivalia a bellesa mediterrània, fantasiar era contar pel·lícules, el botiguer que robava amb la balança, un *gangsster*, etc.

CINEMES A L'AIRE LLIURE

Amb la moda del cinema a l'aire lliure s'instal·la el primer al pati del teatre Victòria, el 1924 aproximadament, un segon al carrer de la Unió, La Unión cinema el 1931, i més endavant encara un altre al carrer Romaguera, el Nuevo que el públic batejà com Can Canyís, perquè estava envoltat de canyissos que feien de paret. El 1951 encara n'aparegué un altre al carrer de Sant Jaume, al pati del Fantasio. La rialla era assegurada en presentar-se els ruixats de final d'estiu quan el públic i darrera l'operador –carregat amb les bobines de la pel·lícula– havien de deixar el caminar per córrer cercant recobro.

ELS GRANS CINEMES

Amb l'arribada del cinema sonor la categoria de l'espectacle amb diàlegs molt més elaborats i intel·lectualitzats i amb unes històries més complexes i

---

¹¹ Rubia: cotxe amb la carrosseria, en gran part, de fusta emprat per treballadors del sector serveis.

Haiga: cotxe allargat de luxe.

de més pressupost per a un públic més adult i exigent, es requerien locals adients, com el Born de Palma, inaugurat el 1931. Ja no eren necessàries les varietats i les cupletistes per a omplir els locals. I així l'empresari Miquel Marqués *Pinoi*, que havia regentat La Defensora, al solar on s'havia ubicat el cinema d'estiu del carrer Romaguera, l'any 1933 edificà el primer gran local de cinema de la ciutat, el Kursal, de 926 localitats, que posteriorment, a causa de la prohibició franquista d'emprar paraules estrangeres, es convertí en Teatro Alcázar, que també estava habilitat per fer-hi circ.

Poc després, el 1934, el mateix empresari inaugurà el Fantasio, de 715 butaques, un modern local amb un pati de butaques molt inclinat en forma d'u per facilitar el visionat, a un solar que havia estat del Foment de Cultura de la Dona. El local gran, el Kursal, es reservava per als grans esdeveniments i el cinema per a tots els públics mentre que el Fantasio era el feu de les vaquerades dels anys seixanta i les pel·lícules eròtiques, molt freqüentades a finals dels setanta.

... I ELS PETITS LOCALS

També hi va haver un cinema a l'estació naval per a la seva gent, a prop de 1.500 homes, que preferien anar al cinema a la ciutat, on les pel·lícules eren millors i sobretot hi havia al·lots. Gaudien de la complicitat del tramvia, que els esperava a la sortida de la darrera sessió. Entre finals del quaranta i principis dels seixanta funcionaren també els cinemes per a al·lots de Cal Bisbe, el de les Escolàpies –el Recreatiu– amb els nins separats de les nines i el dels Sagrats Cors, on els dissabtes després de les sabatines, també feien cinema infantil gratuït en super-8.¹²

El 1955 l'edifici i el cinema on estava ubicada la Congregació Mariana, aleshores anomenat Victòria, i propietat de la família Mora, fou venut a La Defensora, que finalment el traspassà, el 1959, a la parròquia de Sant Bartomeu, que el convertí en cinema parroquial.¹³

¹² Informació de Jaume Albertí.

¹³ Informació de Josep. A. Morell.

EL CINE-CLUB I EL GRUP WILMA

A mitjan dels anys cinquanta i durant una dècada,¹⁴ funcionà un dels primers cine-clubs de l'illa, organitzat, entre d'altres, per Josep Fuster *Bibi*, que mostrava pel·lícules d'aquesta modalitat, a més de les que l'empresari Miquel Marqués els cedia, pel·lícules interessants però poc comercials com *L'evangelí segons sant Mateu* (Itàl. P.P. Passolini, 1964) o alguna de pseudoeròtica com *I Déu creà la dona* (França, R. Vadim, 1957) on –amb deu anys de retard– tot el que es podia veure era la silueta a través d'un llençol de l'adelerada Brigitte Bardot. Es feien sessions cada quinze dies, una al Fantasio per a socis majors de 18 anys –que arribaren a ser 240– i una altra per al públic en general a l'Alcàzar. L'Església, injustificadament, temia l'impacte d'aquestes pel·lícules entre la seva feligresia.

D'aquí en sortí el grup solleric Wilma, que filmà en vídeo entre 1971 i 1986, històries de misteri o por com *Es tren*, *Sa mort d'en Nerón* o *Metamorfosi*, de dibuixos animats, dirigides per Francesc Xavier Pastor, que també realitzà en super-8 algunes filmacions sobre temes mallorquins com *L'oli d'oliva*, *Xeremies* o *Xocolata a la pedra*. Organitzaren també algunes mostres de cinema amateur a les quals eren convidats tots els qui hi volguessin participar.

L'ADÉU

I per acabar, el crepuscle: El 1935 tancaren La Defensora, el Victoria i La Unió; el 1972 el Parroquial, el Fantasio el 1984 i l'Alcàzar el 1996, quan ja la majoria de locals illencs havien desaparegut.

Però, no lamentem aquesta natural desaparició, fruit de les noves comoditats que el temps ens portà. Queden totes les pel·lícules que ens educaren i ens feren somniar. Com deia la gran Bette Davis a *L'estranya passatgera* (EUA, I. Rapper, 1942),

–*Per què somiam sempre en la Lluna si en tenim tantes, d'estrelles?*

¹⁴ Informació de Jaume Albertí.

